

ДЕМОГРАФИЯТА И КИРИЛ ПОПОВ

Към цялата многостранна дейност и научни интереси на видния български учен акад. Кирил Атанасов Попов трябва да се добави и влечението му към демографията. Той е един от първите български математици, осъзнали необходимостта и ползата от организирани демографски проучвания и прогнози още в първите години на младата ни социалистическа родина. Нарастването на населението в една страна види до увеличаване на нуждите на хората, а следователно и до затруднения при задоволяването им. Очевидно едно социалистическо стопанство трябва своевременно да обхване този цялостен процес, за да може правилно да прогнозира бъдещата си стопанска дейност. За тази цел на икономиката са необходими различни данни, част от които тя може да получи само от демографията. Това поставя пред статистиката все по-нова задачи, което налага привличането на все повече математици в тази област. Спецификата на този проблем се определя от факта, че демографският профил – сиреч раждаемостта, смъртността, миграциите и прирастът на населението – е различен в различните страни. А това е съвсем естествено, тъй като тези явления се влияят преди всичко от стопански, кулгурно-битови, климатични, географски, териториални, исторически и много други фактори. Следователно това са явления, които се нуждаят от многостранни и задълбочени изследвания. Това от своя страна изисква усъвършенстване на изследователския апарат. Навсякъде по света се създават демографски колективи, които с дейността си косвено подпомагат държавния апарат.

През 1948 г. Българската академия на науките, изхождайки от предпоставката, че икономиката на една страна, тръгнала по пътя на развито социалистическо общество, трябва да бъде подплатена с точни данни за демографския ѝ профил, решава да създаде няколко демографски колектива под ръководството на нашите най-изтъкнати академици математици. Така се стигна до оформянето на два демографски колектива в рамките на БАН.

Първият колектив е под научното ръководство на академик Кирил Попов и техническото ръководство на известния наш демограф Христо Петров, а след смъртта му през 1948 г. – на Емануил Симеонов, по това време математик актюер в Държавния застрахователен институт. Този колектив има за цел да изучи смъртността на населението в България през периода 1946 – 1956 г.

Вторият колектив е под научното ръководство на академик Никола Обрешков и техническото ръководство пак на Емануил Симеонов. Той има за задача да изследва раждаемостта и естествения прираст на населението в България.

Официалните сведения за числения състав на населението в границите на България датират от 31 януари 1887 г., когато е било извършено първото преброяване на населението в пределите на новообразуваната държава. Основната задача на двата колектива е да изучи и обрисова демографския профил на България от 1887 г. до наши дни.

Съгласно решението на Българската академия на науките първият колектив, оглавяван от акад. К. Попов, трябва да се състои от 5 члена, а вторият, оглавяван от акад. Н. Обрешков – от 3 члена. В различни времена в първия колектив са взели дейно участие Христо Петров, Емануил Симеонов, Рашко Зайков, Михаил Михайловски, Маргарита Андреева, Любомир Петров и Петър Дончев, а във втория – Емануил Симеонов, Маргарита Андреева, Стефан Грозданов, Иван Дренски, Илия Бояджиев, Михаил Михайловски и Борис Керемидчиев.

В резултат на съзнателната и трудоемка работа на тези ентузиазирани сътрудници излизат от печат следните два сборника от статии: „Смъртността на населението в България през периода 1887– 1940 г.“. София, 1959 и „Смъртност и раждаемост на населението в България през периода 1946 – 1956 г.“, София, 1966, и двата публикувани от Българската академия на науките. Предговорите и към двата сборника са написани от акад. К. Попов.

Първият сборник отразява и обобщава резултатите, получени въз основа на общите преброявания на населението в България на 31 декември 1920, 1926 и 1934 г. и на статистическите данни за раждания, смърт и миграция за всяка от годините между последователните преброявания. В него са възпроизведени също и резултатите от изследванията за смъртността в България от Ст. Тотев (за 1889 –1902 и 1925 –1928 г.), Хр. Петров (за 1901–1910 г.) и Б. Бонев (за 1892 –1905 г.). Таблиците на тримата автори са получени в резултат на задълбочен анализ на статистическите данни на Главната дирекция на статистиката. Освен това в сборника са възпроизведени и провизорните таблици за развитието на смъртността в България през периода 1900–1905 г., съставени от бившия директор на Главната дирекция на статистиката Кирил Г. Попов, както и аналогичните таблици за смъртността, съставени от италианеца Ж. Мортара.

Посочените по-горе резултати са дело предимно на първия колектив, който освен това разширява работата си в следното направление: той пресмята таблиците за смъртност освен за цялото население, още и отделно за мъжкото и женското население, за селското мъжко и селското женско население и за градското мъжко и градското женско население. Същото разделяне е направено и по отношение на детската смъртност по месеци за децата на възраст до 1 година. Освен това се разработват и статистиките за смъртност на градското население по причини и по възраст.

Вторият сборник отразява резултатите както за смъртност, така и за раждаемост на населението в България. Той съдържа общо 7 статии, първите 4 от които се отнасят до смъртността, или по-конкретно: таблици за смъртност на населението в България за периода между двете последователни преброявания на 31 декември 1946 г. и 1 декември 1956 г.; умиралия на градското население в България през 1939 –1957 г. и техните причини; детската смъртност в България; смъртността на децата до едногодишна възраст в България и нейните причини. Останалите 3 статии са: Таблицы за раждаемостта по възраст на женското население в България за периода между двете последователни преброявания на 31 декември 1946 г. и 1 декември 1956 г.; брачност и брачна плодовитост; изравняване на таблиците за смъртност и раждаемост.

Освен това вторият колектив публикува през 1956 г. резултатите си от изследванията на раждаемостта за общото население, отнасящи се за периодите 1905 – 1911 г. и 1920 – 1939 г. При разработката на статистическите наблюдения от периода 1946–1956 г. проучванията също се разширяват и за раждаемост при брачното население.

От 1965 г. демографските колективи престанаха да съществуват и всички демографски изследвания бяха прехвърлени към новообразуваната тогава демографска група в секцията по теория на вероятностите и математическа статистика при Математическия институт на Българската академия на науките.

Ролята на академик Кирил Попов за развитието на демографските проучвания у нас е очевидна. Той бе идеен ръководител не само на първия, но отчасти и на втория демографски колектив. От друга страна, ако трябва да се търсят специфични причини за тази страна на научните и обществените интереси на акад. К. Попов, то такива могат да се изтъкнат две. Първо, близкото му приятелство с Емануил Симеонов. Второ, неговият буден, неспокоен и вечно търсещ дух, желанието му за работа до последния му дъх.

Освен работата си с демографските колективи академик Кирил Попов чете лекции по застрахователна математика на студентите от IV курс на Математическия факултет. По този начин наред с чисто теоретичните си изследвания той намери поле за труди изява и в тази по-приложна, но съвсем немаловажна област на науката.

Лиляна Бонева